

УДК 371.132:009

О. С. Гуманкова,

кандидат педагогічних наук, доцент

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО ПІДХОДУ У НАВЧАННІ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Статтю присвячено проблемі реалізації диференційованого підходу у навчанні на уроках іноземної мови. Зокрема, визначено види диференціації, які автор вважає перспективними для впровадження вчителями з метою оптимізації навчально-виховного процесу, висвітлено практичні шляхи їх реалізації та аспекти інтеграції у методичний контекст уроків іноземної мови. Конкретизовано послідовність дій вчителя у процесі здійснення підходу та організації диференційованого навчання.

Ключові слова: диференційований підхід, диференціація навчання, урок іноземної мови.

Актуальність проблеми. Особистісна орієнтація сучасної освітньої системи активізує питання використання технологій навчання, які є синхронізованими з індивідуальними запитам учнів, дозволяють враховувати їх інтереси та здібності у контексті організації навчально-виховного процесу на уроках іноземної мови (ІМ).

Диференційований підхід (ДП), ключовою позицією якого є врахування індивідуально-типологічних характеристик учнів у процесі навчання, стає одним з ефективних засобів орієнтації навчального процесу на особистісний розвиток школярів. Відповідно, методично-коректна реалізація цього підходу на уроках іноземної мови стає вимогою сьогодення.

Проте, за результатами проведеного нами анкетування вчителів іноземної мови різних регіонів України (120 осіб), недостатня обізнаність з практичними шляхами реалізації підходу у контексті використання різних видів внутрішньої диференціації навчання та відсутність рекомендацій щодо інтеграції ДП у методичний контекст уроків іноземної мови не дозволяють педагогам повністю реалізувати резервні можливості зазначеного підходу як дієвого засобу орієнтації навчального процесу на особистісний розвиток учнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про підвищення наукового інтересу, як до проблеми реалізації ДП у якості компоненту особистісно орієнтованого навчання, так і до практики його реалізації у контексті професійної діяльності вчителів-предметників.

Загальні аспекти ДП у навчанні та види внутрішньої диференціації учнів, які, своєю чергою, є засобом реалізації підходу розглянуто у наукових доробках О. Г. Братанич, В. М. Володька, В. М. Монахова, І. М. Осмоловської, І. С. Якиманської та інших.

Аспекти інтеграції різних видів внутрішньої диференціації у контекст уроків різних предметів визначено в дослідженнях Л. В. Жовтан, Г. І. Коберник, Я. С. Фруктової, В. В. Фірсова, С. Г. Чиж та інших.

Однак, питання здійснення ДП на уроках іноземної мови з урахуванням практики реалізації видового різноманіття внутрішньої диференціації у гетерогенному учнівському контингенті не отримало достатньої уваги у науково-педагогічній літературі.

Метою статті є конкретизація аспектів реалізації ДП у навчанні на уроках іноземної мови у контексті професійної діяльності вчителя та систематизація практичних шляхів здійснення різних видів внутрішньої диференціації навчання.

Виклад основного змісту. Науковці, які працювали над проблемою реалізації ДП, одноставно підкреслюють той факт, що зазначений підхід, а відповідно, і диференціація навчання, дозволяє оптимізувати засвоєння знань учнями, формування у них практичних навичок та вмінь, активізувати дітей у процесі навчання, підвищити їх мотивацію.

Крім того, ДП є зручним для використання вчителями, оскільки, на відміну від індивідуального підходу, передбачає врахування типологічних особливостей учнівського контингенту, що є актуальним з огляду на велику кількість дітей в групах та загальну завантаженість педагогів.

Зазначений підхід, як відмічає О. Г. Братанич є "проникаючою технологією" [1: 78], яка легко інтегрується у будь-яку методичну систему навчання.

Отже, його реалізація не вимагає порушення загальнонавчаних етапів формування різних компонентів іншомовної комунікативної компетенції (ІКК).

Відмітимо, що диференціація навчання є засобом реалізації ДП. Внутрішня диференціація (диференціація мікро-рівня) здійснюється в ході організації внутрішньокласної навчальної діяльності в гетерогенних класах (групах) [2: 8]. Вид внутрішньої диференціації визначається залежно від психологічних особливостей учнівського контингенту, які враховуються в процесі організації навчання [3: 26].

Серед науковців не існує єдиної точки зору, які саме особливості учнів варто враховувати вчителям у контексті реалізації ними ДП.

До таких особливостей представники педагогічної науки (П. М. Гусак, О. А. Зимовіна, Л. В. Жовтан, О. О. Кірсанов, Є. Ю. Нікітіна, І. Є. Унт, Г. Гарднер, К. Леттері, П. Паск та ін.) відносять рівень розумового розвитку учнів, рівень навченості, научуваність, навчальну мотивацію, пізнавальні інтереси, темп навчання, когнітивні здібності, навчальні стилі учнів, тощо.

На основі аналізу досліджень у цьому напрямі ми виділили види диференціації, які, на нашу думку, є актуальними та перспективними в навчанні ІМ. До таких віднесли диференціацію за загальними навчальними здібностями учнів, інтересами, когнітивними стилями (здібностями), навчальними стилями, психофізіологічними показниками (тип мислення, домінуючий тип сприйняття навчальної інформації тощо).

З урахуванням зазначеного, узагальнено погляд на реалізацію ДП у контексті професійної діяльності вчителя ІМ.

Рис. 1. Диференційований підхід у контексті професійної діяльності вчителя ІМ.

Практика реалізації кожного виду диференціації може бути різною та здійснюватись, як із виділенням типологічних груп учнів (за певним критерієм), так і без виділення груп шляхом інтеграції різноманітних форм, методів, прийомів, засобів навчання, адаптованих до індивідуально-психологічних особливостей учнів у процес навчання ІМ.

Звернемось до розгляду найбільш типових шляхів реалізації зазначених видів внутрішньої диференціації, обґрунтованих у дослідженнях сучасних науковців (С. Ю. Ніколаєва, Є. С. Полат, П. Паск, Б. Фішер та Л. Фішер та ін.)

Найчастіше вчителі ІМ звертаються до реалізації ДП на основі врахування загальних навчальних здібностей учнів. Це підтверджує проведене нами анкетування вчителів м. Житомира, м. Чернівці, м. Луцька.

Як правило, вчителі вказують на те, що використовують різні за рівнем складності завдання, надаючи сильнішим учням ускладнені або творчі варіанти завдань та пропонують іншим учням спрощені їх варіанти.

В такому випадку демонструється недостатній рівень розуміння сутності та цілей реалізації ДП. Звернемо увагу на те, що сучасне бачення диференціації на основі врахування загальних навчальних здібностей передбачає: по-перше, діагностику рівня навченості та рівня научуваності учнів (за ступенем володіння розумовими операціями або темпом навчання); по-друге, ретельне планування навчальних завдань для різних за рівнем умовно (реально) виділених типологічних груп учнів на основі врахування базових вимог програми стосовно володіння ІКК та її компонентами; по-третє, відбір видів варійованих завдань з урахуванням конкретних цілей навчання та специфіки етапів формування складових ІКК. У такому розумінні диференціація на основі врахування загальних навчальних здібностей перегукується з системою організації регулюючої індивідуалізації навчання на уроках ІМ, запропонованою С. Ю. Ніколаєвою [4: 254]. Фактично, здійснюючи цей вид диференціації, учитель варіює ступінь самостійності завдань, їх спрямованість або рівень творчої діяльності, необхідної для їх виконання.

Особливого інтересу представляє організація рівневої диференціації, організована за моделлю повного засвоєння знань. Суттєвими ознаками цієї моделі є: 1) вивчення програмного матеріалу з учнями; 2) проведення тестування; 3) за результатами тестування розподіл учнів на групи за рівнем засвоєння матеріалу; 4) повторне проходження матеріалу з учнями, які мають прогалини в знаннях; 5) паралельне надання іншим груп завдань по темі з різним рівнем самостійності та творчості [5: 171].

Інші види внутрішньої диференціації (за спеціальними здібностями, за інтересами, за психофізіологічними показниками, за когнітивними стилями, за навчальними стилями) здійснюються шляхом імплементації варіативних прийомів, способів, форм, засобів навчання на основі врахування конкретних типологічних особливостей учнів у методичні етапи уроку. Обов'язковою умовою, в даному випадку, є цілеспрямована активізація попередньо визначених типологічних груп учнів на уроці.

Узагальнено зазначено у вигляді таблиці.

Таблиця 1.

Практичні шляхи реалізації різних видів внутрішньої диференціації навчання на уроках ІМ

Види диференціації	Практичні шляхи реалізації
За загальними здібностями	Імплементація завдань різного рівня складності, різної спрямованості (на усунення прогалин у знаннях, завдання, які враховують індивідуальні рівні навченості ІМ), завдань з різною мірою допомоги (з інструкціями, правилами, схемами, планами). Організація рівневої диференціації з виділенням динамічних груп за рівнем успішності, за рівнем засвоєння програмного матеріалу, але в межах програмних вимог. Організація навчання за моделлю повного засвоєння знань
За спеціальними здібностями	Імплементація варіативних прийомів, методів, способів, форм, засобів навчання з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей учнів у процес навчання ІМ.
За інтересами	
За психофізіологічними особливостями	
За когнітивними стилями	
За навчальними стилями	

Учитель може використовувати різні види внутрішньої диференціації та організувати введення та закріплення матеріалу на уроці іноземної мови в такий спосіб, щоб максимально активізувати учнів, створити внутрішню мотивацію в процесі навчання та, як результат, підвищити ефективність уроку ІМ.

Звернемось до розгляду аспектів діяльності вчителя ІМ у контексті реалізації ним ДП та організації диференційованого навчання на уроках.

Оскільки реалізація ДП передбачає, передусім, діагностику психологічних особливостей учнів та групування, умовне або реальне, дітей у типологічні групи, вчитель має володіти методами (методиками) діагностики особливостей (комплексу особливостей), які планує враховувати в процесі організації навчання ІМ. Також викладач має ознайомитись з узагальненими характеристиками кожної типологічної групи учнів та, на основі їх аналізу, визначити форми, методи, прийоми роботи, які дозволять активізувати різних учнів на уроках ІМ. Після проведення діагностики вчитель має інтегрувати у методичні етапи уроку форми та методи роботи, спрямовані на активізацію конкретного учнівського контингенту. Схематичного послідовність дій вчителя у контексті реалізації ним ДП можна зобразити наступним чином

Рис. 2. Послідовність дій вчителя у контексті реалізації ДП.

Висновок. Підводячи підсумок відмічаємо, що реалізація ДП на уроках ІМ потребує аргументованого вибору виду диференціації з урахуванням реальної ситуації навчання та специфіки конкретного

учнівського контингенту, а також, науково обґрунтованої послідовності дій вчителя з метою здійснення зазначеного підходу у рамках існуючої методичної системи навчання.

Перспективи подальших досліджень. Представлений у статті перелік видів внутрішньої диференціації не є вичерпним, подальших досліджень потребує наукове виділення інших видів диференціації та окреслення методичних рекомендацій щодо їх інтеграції у контекст уроків ІМ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Братанич О. Г. Педагогічні умови диференційованого навчання учнів загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / Ольга Григорівна Братанич. – Кривий Ріг, 2001. – 207 с.
2. Бугайов І. Диференціація навчання у сучасній середній школі / І. Бугайов // Радянська школа. – 1991. – № 8. – С. 7–15.
3. Осмоловская И. М. Организация дифференцированного обучения в современной общеобразовательной школе / И. М. Осмоловская. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Издательство Московского психолого-социального института ; Воронеж : Издательство НПО "МОДЭК", 2005. – 216 с. – (Серия "Библиотека педагога-практика").
4. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах : [підручник] / [кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої]. – К. : Ленвіт, 1999. – 320 с.
5. Унт И. Е. Индивидуализация и дифференциация обучения / И. Е. Унт. – М. : Педагогика, 1990. – 192 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Bratanych O. G. Pedagogichni umovy diferentsiiovanogo navchannia uchniv zagal'noosvitnoi shkoly [Pedagogical Conditions of the Secondary School Students' Differentiated Teaching] : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.09 / Olga Grygorivna Bratanych. – Kryvyi Rig, 2001. – 207 s.
2. Bugaiov I. Diferentsiatsiia navchannia u suchasni serednii shkoli [Differentiated Teaching in the Modern Secondary School] / I. Bugaiov // Radians'ka shkola [Soviet School]. – 1991. – № 8. – S. 7–15.
3. Osmolovskaia I. M. Organizatsiia differentsirovannogo obucheniia v sovremennoi obshcheobrazovatel'noi shkole [The Organization of the Differentiated Teaching in the Modern Comprehensive School] / I. M. Osmolovskaia. – [2-e izd., pererab. i dop.]. – M. : Izdatel'stvo Moskovskogo psikhologo-sotsial'nogo instituta ; Voronezh : Izdatel'stvo NPO "MODEK", 2005. – 216 s. – (Seriya "Biblioteka pedagoga-praktika").
4. Metodika navchannia inozemnykh mov u serednikh navchal'nykh zakladakh [Methods of Teaching Foreign Languages in the Secondary Schools] : pidruchnyk / [kol. avtoriv pid kerivn. S. Yu. Nikolaevoi]. – K. : Lenvit, 1999. – 320 s.
5. Unt I. E. Individualizatsiia i differentsiatsiia obucheniia [Individualization and Differentiation of Teaching] / I. E. Unt. – M. : Pedagogika, 1990. – 192 s.

Матеріал надійшов до редакції 14.08. 2013 р.

Гуманкова О. С. Пути реализации дифференцированного подхода в обучении на уроках иностранного языка.

Статья посвящена проблеме реализации дифференцированного подхода в обучении на уроках иностранного языка. В частности, определены виды дифференциации, которые автор считает перспективными для внедрения учителями с целью оптимизации учебно-воспитательного процесса, освещены практические пути их реализации и аспекты интеграции в методический контекст уроков иностранного языка. Конкретизирована последовательность действий учителя в процессе осуществления подхода и организации дифференцированного обучения.

Gumankova O. S. The Ways of Realization of the Differentiated Approach at Foreign Language Lessons.

The article deals with the problem of the realization of the differentiated approach at foreign language lessons. In particular, the author offers various types of the differentiated instruction, which are viewed as prospective for the sake of the educational process optimization. The research highlights the practical ways of the realization and integration of these types of the differentiated instruction in the methodological context of the foreign language lessons, specifies the succession of the teachers' actions in the process of their implementation.